

jeg-udvikling, og at den af Freud udpegede funktion ved overjeget, nemlig „realitetsprøven“, „är betydligt svagare utvecklad i en kultur som den kongolesiska och til konsekvenserna hör att kongoleserne .. hålla sig med orealistiska bilder av verkligheten“ (s. 93).

Congoleserne lider altså på dette område af en kollektiv kognitiv defekt. Ser man denne påstand i sammenhæng med, at mange af Ekholm Friedmans pointer fremkommer gennem tværkulturelle sammenligninger mellem Congo og Sverige – og at sammenligningerne som regel falder ud til Sveriges fordel – sidder man som læser tilbage med indtrykket af, at det ville være bedre for Congo, hvis congoleserne var mere ligesom svenskere. Og det leder mig til at sige, at det bemærkelsesværdige ved denne bog, måske ikke er dens normative konklusioner, men at disse fremsættes af en socialantropolog i en tid, der ellers er præget af kulturrelativisme og politisk korrekthed. Når Ekholm Friedman foreslår, at congolesernes fattigdom blandt andet skyldes, at de som individer er jeg-svage, klanbundne, irrationelle, overtroiske og ansvarsforflygtigende, falder det en ind, at sådan har europæere sagt om afrikanere før. Lignende portrætter af „de indfødte“ skabtes af forrige århundredes evolutionistiske ånder og disse portrætter blev blandt andet brugt til at retfærdiggøre den europæiske kolonipolitik, opsummeret i forestillingen om Den Hvide Mands Byrde. Den kulturrelativisme, som Ekholm Friedman kritiserer, opstod i høj grad i protest mod denne situation, og når den fortsætter i dag skyldes det bl.a. fornyet indsigt i, at repræsentationer af fremmede folkeslag aldrig kan være politisk uskyldige: en indsigt, der nøder mange antropologer til at tage afstand fra store og forenklede generaliseringer om de studerede menneskers natur og mentalitet.

Således fremtvinger bogen mange overvejelser, og en af dens kvaliteter er vel netop, at den er ekstremt debatskabende.

Hertil hører også, at bogens stil er populærvidenskabelig, og målgruppen formentlig er et bredt publikum af udviklingsarbejdere og folk med interesse i Afrika. Bogen er endvidere usædvanlig velskrevet: Ekholm Friedman kan kunsten at fortælle en god historie, hun har blik for det dramatiske, det absurde og det morsomme, og hun forstår med stor selvironi at skrive sig selv ind i teksten. Blandt andet på allersidste side, hvor Ekholm Friedman lader en congolesisk ven få sidste ord om sit syn på den seneste politiske udvikling i Congo: „Alt

andas optimism. Labson själv är fullad av idéer om vad som skall göras. Jag är förundrad. 'Vi är ändå på rätt väg', han skrattar, 'även om det i dina ögon ter sig dystert'“ (s. 375).

Teksten rummer altså, sin normativitet til trods, en gennemsigtighed, der fortæller læseren, at der findes andre perspektiver end forfatterens.

1. Tallet er hentet fra en artikel af W. Kihoro i nyhedsavisen „Fra Kairo til København“, ngo-forum 1995, Kvindernes U-landsudvalg (KULU)

*Trine Paludan
Institut for Antropologi
København*

DITTE BENZON GOLDSCHMIDT:
Oprindelige Folks rettigheder i Norden. Den historiske og aktuelle situation for grøn-lændere, samer og de oprindelige folk i Ruslands sibiriske områder. Det Danske Center for Menneskerettigheder. 1994.

Bogen giver en fremstilling af de kollektive rettigheder, dvs. retten til selvbestemmelse og retten til land og vand for de „oprindelige folk“ i nord: samerne i Skandinavien, grøn-lændere og de såkaldte „små folk“ i Ruslands sibiriske nord. Juridiske og politiske relationer til nationalstaterne står centralt i beskrivelsen, fordi det især er staten de oprindelige folk er oppe imod, i kampen for de kollektive rettigheder. De forskellige interesser og ideologier, der har domineret disse relationer, belyses historisk som introduktion til de respektive folk. Herunder de oprindelige folks organisering, deres politiske og/eller juridiske krav og midler.

Forfatteren har udvalgt de oprindelige folk i nord for at: „illustrere oprindelige folks vidt forskellige muligheder for og vanskeligheder med at opnå, at råde selv“. Gennem en sammenlignende analyse af de historiske processer og den nuværende situation påvises ligheder og især forskelle aktuelt og historisk i retstillingen for de oprindelige folk i nord.

Oprindelige folks retsikkerhed er ikke alene et spørgsmål om relationerne til den eller de nationalstater, som det pågældende folk er inkorporeret i. Forfatteren fremhæver to vigtige internationale tiltag, som skal forbedre oprindelige folks muligheder for at kræve kollektive rettigheder. Den ene er Den Internationale Arbejdsorganisations (ILO) konvention nr.

169, vedrørende indfødte folk og stammefolk i selvstændige stater. En konvention er juridisk bindende for de stater som underskriver den. Oprindelige folk har i ILO konvention nr. 169, fået en mulighed for at indanke en eventuel krænkning af deres rettigheder under den internationale domstol. Det andet internationale menneskerettighedsdokument for oprindelige folk er udarbejdet af en arbejdsgruppe under FN. Det foreligger som et udkast til en erklæring om oprindelige folks rettigheder. En erklæring er ikke juridisk bindende, men snarere en politisk og moralsk henstilling.

Der gøres opmærksom på vanskelighederne med at finde en definition på hvad begrebet „oprindelige folk“ egentlig dækker. ILO konventionens definition fremhæves. Heri antages det, at oprindelige folk har beboet et bestemt territorium forud for den nuværende nationalstat, som de så er blevet inkorporeret ind i. Endvidere skal det pågældende folk have bibeholdt nogle kulturspecifikke træk, og opfatte sig selv som et oprindeligt folk. Forfatteren gør opmærksom på, at de folk som beskrives alle falder ind under denne definition.

Jeg vil i det følgende gennemgå de forskellige afsnit i bogen.

Samernes forhold behandles særskilt i Norge, Sverige og Finland, medens samerne på Kola-halvøen beskrives sammen med „de små folk“ i Sibirien.

Det fremgår, at samerne i Norge på flere områder er nået længere med sikring af deres retspolitiske krav end samerne i de andre lande. Norge har som det eneste skandinaviske land underskrevet ILO konvention nr. 169, og samerne er godkendt i grundloven som et oprindeligt folk. Det samiske sprog er godkendt som officielt sprog i de samiske kerneområder.

Stortinget vedtog i 1987 en samelov, som oprettede et demokratisk valgt Sameting. Sametinget kan arbejde med de spørgsmål som det selv mener vedrører samerne, men på nuværende tidspunkt har det kun rådgivende myndighed.

Situationen ser straks anderledes ud angående retten til land og vand. Staten ejer al umatrikuleret jord, samerne har kun brugsret til land og vand. Samerne ønsker selv en råderet over naturressourcerne. Ditte Goldschmidt påpeger nødvendigheden af en historisk undersøgelse af både norsk og samisk retsopfattelse, før landrettigheds-problematikken kan løses.

Sverige har, i modsætning til Norge, ikke anerkendt samerne som et oprindeligt folk.

Det har været svært for samerne i Sverige at få opfyldt deres krav. Forfatteren påpeger, at det i Sverige primært har været gennem retssager, at samerne har ført deres kamp. Herunder fremhæves den berømte „Skattefjällsmålet“ fra 1981, der udmundede i en højesteretsdom for, at samernes ret til jorden byggede på en „stærk brugsret, som hviler på alderstids hævd“. Samernes brugsret er derved ikke noget de får overdraget fra staten, men noget de altid har haft.

I 1992 fik Sverige en lov om et demokratisk valgt Sameting. Sametinget er en rådgivende statsmyndighed under regeringen.

Nogle ukorrektheder forekommer i afsnittet om samernes landsdækkende organisering side 71-72. Forfatteren hævder, at regeringen ikke betragtede Svenske Samernas Riksförbund (SSR) som repræsentative, og at SSR heller ikke blev støttet af samebyerne (samebyerne er administrative og funktionelle enheder). Hun konkluderer derfor, at SSR har et problem angående repræsentation. Herved blander hun fortid og nutid sammen! Når SSR i sin tid ikke blev anset som repræsentativ, hænger det sammen med statens generelle samepolitik. Først efter 1962 kunne samerne repræsentere sig selv, før var de repræsenteret gennem en embedsmand. SSR blev stiftet i 1950 og kunne derfor ikke repræsentere samerne dengang, som det kan i dag. I dag er samtlige samebyer undtagen en medlem af SSR. SSR fik heller ikke så ringe en repræsentation i Sametinget ved valget i 1993, som Goldschmidt påstår. SSR fik rigtignok kun 7 ud af 31 mandater, men derefter indgik SSR i en koalition, der nu udgør majoriteten i Sametinget.

I Finland oprettede man allerede i 1973 et demokratisk valgt sameparlament, der fungerer som en samordende instans for samiske spørgsmål. Sameparlamentet har kun rådgivende status og ingen beslutningsmyndighed. Samerne har ingen etniske rettigheder til land og vand, men der nævnes i bogen en retshistorisk undersøgelse af samernes ret til land og vand i det 17. og 18. århundrede. Hvad denne undersøgelse afslører er unægteligt interessant læsning. Det viser sig, at samernes individuelle rettigheder aldrig officielt er blevet ophævet af staten, men at samerne gennem en ændret administrativ praksis gradvist, men sikkert mistede en oprindelig ejendomslygende ret til jorden.

Under læsningen af de kapitler, der omhandler samernes organisationer i de forskell-

lige lande, undrede jeg mig over, at forfatteren overhovedet ikke nævner Samerådet eller Nordisk Sameråd, som det hed før i tiden. Samerådet har siden 1956 fungeret som et sam-lende organ for de forskellige samiske organi-sationer i hele Skandinavien, og siden 1992 har det også omfattet samerne på Kola-halvø-en. Samerådets rolle som samepolitisk koordi-neringscenter, især i juridiske spørgsmål, kan ikke vurderes højt nok.

Historisk er det en pointe hos forfatteren, at „de små folk“ har måtte forholde sig til en totalitær et-parti-stat, med alt hvad det med-førte af centralisering, ensretning, russificering og eksploitering af de oprindelige folks landområder. Herved adskiller „de små folk“ sig markant fra deres skandinaviske og grøn-landske kollegaer, der har haft en helt anden type magtcenter at forholde sig til, og derfor har kunnet føre kampen for deres rettigheder både på en politisk og juridisk front. Helt frem til Sovjetunionens sammenbrud, er alle ved-tægter angående „de små folk“ blevet dikteret ovenfra. I nyere tid er „de små folk“ begyndt at føre en mere offensiv politik, f.eks. er de begyndt at deltage i international indfødt poli-tik og fremsætte krav i overenstemmelse her-med. En ny lov fra 1990 åbner op for indfødt selvbestemmelse, ikke gennem etnisk tilhørs-forhold, men gennem en slags landsbystyre.

For mig at se er Goldschmidt ikke op-mærksom på, at man i det tidligere Sovjetuni-onen og det nuværende Rusland bruger en an-den definition på, hvad vi i vesten kalder op-rindelige folk og som defineres som sådan ifølge ILO konvention nr. 169. Når hun an-vender kategorien „de små folk i nord“, falder flere folkeslag, som burde have været medta-get, udenfor definitionen oprindelige folk, f.eks. yakutierne og de nordlige komier.

Grundtesen er, at de dansk-grønlandske relationer er kendetegnet ved, hvad forfatteren kalder „kulturelt hegemoni“. Et politisk, mo-ralsk og intellektuelt lederskab der opfattes som berettiget af den grønlandske befolkning. Under kolonimagtens overopsyn var det så meningen, at grønlænderne skulle udvikle sig politisk henimod større og større selvstændig-hed. Indtil moderniserings-processen i 50'erne var denne politik stort set accepteret. Under moderniseringen mistede Danmark sin hege-monistiske position, baseret på ideologien om moralsk og politisk lederskab. Forfatteren si-ger at dette skete, fordi grønlænderne blev koplet af og ikke længere deltog i udviklingen

af deres eget land. Herved opstod der en inter-ressemodsatning. Resten er for kendt til at blive refereret her! Grønland fik et hjemme-styre, som gradvist overtog al kompetence fra Danmark, undtagen på råstofområdet, retsple-jen og suverænitets-spørgsmål.

For samerne i Sverige var retsager vejen frem, for samerne i Finland var det retshistori-ske undersøgelser, og i Norge udreder et Sameretsudvalg statens og samernes positio-ner. Kun mellem Danmark og Grønland har der været tale om egentlige forhandlinger mellem de to parter under hele processen, si-ger forfatteren.

Både grønlænderne og samerne har intern selvbestemmelse. Forskellen imellem dem ligger i, at samerne har personlig autonomi (baseret på eksklusive etniske rettigheder) og grønlænderne har territoriell autonomi. Bogen redegør på en overbevisende måde for de fak-torer, der er medbestemmende for hvilken af de to former for autonomi man opnår. Statens velvilje nævnes, men demografiske og geo-grafiske vilkår spiller også ind.

Goldschmidt kommer godt omkring sit emne, og som et oversigtsværk over de cir-kumpolare folks retshistorie, er det en absolut anbefalelsesværdig bog. Den er oven i købet velskrevet.

Claus Oreskov
Mag.scient. i antropologi
IWGIA

BO WAGNER SØRENSEN: *Magt eller afmagt: Køn, følelser og vold i Grønland.* Akademisk Forlag 1994. 249 sider. ISBN 87-500-3258-5. 248,- kr.

Bogen, som er en ph.d.-afhandling, forsøger at indkredse den vold mod kvinder, som er meget udbredt i Grønland. Dette sker ved at sætte problemet op mellem to analytiske po-ler: et aktørperspektiv, hvor volden er et ud-tryk for villet magtudøvelse og dermed volds-mandens ansvar, og et systemperspektiv, hvor volden er et udtryk for samfundsforholdene eller psykologiske forhold, hvilket fritager voldsmanden for ansvar.

Bogen, der baserer sig på et feltarbejde i Nuuk i 1988-89 og i 1992 indledes, som det sig hører og bør i en ph.d.-afhandling, med en lang række metodiske og teoretiske overvejel-ser samt præsentation af felten – Nuuk – af in-formanterne og af dataindsamlingen. Frem-